

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΥΠΟ ΚΡΙΤΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

Ἐξετάζων μετὰ τινος προσοχῆς τὰ φαινόμενα τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου δὲν δύναται, νομίζομεν, εἰμὴ νὰ ἐκπλαγῇ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν συνήθως συνάπτονται οἱ γάμοι παρ' ἡμῖν καὶ ἐκ τῶν ἰδεῶν ἐπομένως, αἱ ὁποῖαι διὰ τοῦ τρόπου τούτου παρίστανται ὡς ἐπικρατοῦσαι κατὰ τὴν σοβαρωτάτην ταύτην ἐκδήλωσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Ἡ θρησκεία ἡμῶν τοσοῦτω σοβαρὰν ὑπόθεσιν λογιζεται τὸν γάμον, ὥστε κατέλεξεν αὐτὸν μετὰ τῶν μυστηρίων. Ὑπάρχει ἄρα γε κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἡμῶν συμφωνία μετὰ τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἀντιλήψεως, τὴν ὁποίαν ἔχει περὶ τοῦ γάμου ἡ θρησκεία, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἰδεῶν τῆς συγχρόνου ἡμῶν κοινωνίας; Εἶναι ἄρα γε εἰλικρινὴς ἡ ἐξακολουθοῦσα τήρησις τῶν σεμνῶν ἐκείνων καὶ ἐπιβαλόντων τύπων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ Ἐκκλησία περιέβαλε καὶ διεκόσμησε τὸν αἰῶνιον καὶ ἀπόλυτον σύνδεσμον δύο προσώπων; Εἶναι ἀληθὴς ἡ διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπερχομένη ἐξαχίαισι σχέσεως, ἡ ὁποία, ἂν δὲν ἐξηγιάζετο δι' αὐτῆς, θὰ κατέπιπτε, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπίσημον θεωρίαν, οἰκτρῶς ἐκ τοῦ ὕψους τῆς ἠθικότητος αὐτῆς, καὶ ἡ ὁποία ἄνευ τούτου κατ' οὐδὲν σχεδὸν θὰ διέφερε τῆς ρυπαρότατης ἐνώσεως δύο βαναύσων σωμάτων; Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις εἶναι ἄρα γε τοσοῦτον ἀκόμη ἰσχυρὰ παρ' ἡμῖν καὶ οἱ τύποι τῆς ἐκκλησίας ἔχουσιν ἀκόμη τοσαύτην δύναμιν, ὥστε ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν οἱ μελλόνυμφοι, ἐκτὸς τοῦ πολιτικοῦ συμφώνου, τὸ ὁποῖον κανονίζει τὰς κοσμικὰς αὐτῶν σχέσεις, νὰ αἰσθάνωνται ὅτι αἱ ψυχαὶ των φέρονται εἰς ὑψηλότερόν τινα ὀρίζοντα καὶ ὠθοῦνται εἰς σύνδεσμόν τινα πλήρους ἀγνότητος, εἰς σύνδεσμον ἀνώτερον πάσης ἰδιοτελείας καὶ ἐλευθερον πάσης κηλίδος κοσμικοῦ ὑπολογισμοῦ;

II

Οὔτε θεολόγοι ἐξ ἐπαγγέλματος εἰμεθα, οὔτε ἠντιυχήσαμεν ποτε νὰ εἰσδύσωμεν εἰς θεολογικὰς μελέτας. Ἐνεκα τούτου ἐκ τῶν προτέρων παραιτούμεθα πάσης ἀξιώσεως θεολογικῆς αὐθεντίας. Ἄν αἱ σκέψεις ἡμῶν ἐξεταζόμεναι καθ' ἑαυτὰς ἀποδειχθῶσιν, ὅτι δὲν στεροῦνται ἀληθείας τινός, τοῦτο ἀρκεῖ ἂν οὐχί, τότε μᾶλλον θὰ ἐξημίου ἢ θὰ ὠφέλει ἡ αὐθεντεία τοῦ γράφοντος.

Ἐν τῶν μεγαλειτέρων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπὸ μακροῦ χρόνου κατεπόνησαν τὸν νοῦν μου, καὶ ὡς ἐπιστήμονος καὶ ὡς ἀνθρώπου, ὑπῆρξε τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Βεβαίως πάντα τὰ μυστήρια, ἔνεκα

τῆς ἀτελοῦς ἡμῶν θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς, κατήντησαν πολὺ παράδοξα πράγματα· ἐκτὸς τούτου ἡ δημοκρατικὴ μόρφωσις τῆς νεωτέρας κοινωνίας εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς πᾶσαν μὴ εὐχερῶς ἀποδεικνυομένην ἀλήθειαν. Βεβαίως οὐχὶ πάντες ἀποδεχόμεθα τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς νέας φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει ἀπόλυτον δυσπιστίαν κατὰ παντὸς μὴ δυναμένου ν' ἀποδειχθῇ σχεδὸν κριτικῶς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, καθ' ὃν ἀποδεικνύονται τὰ θεωρήματα τῆς γεωμετρίας. Πάντες ὅμως ὑποκείμεθα εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ πνεύματος ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκδήλωσις ἤρξατο ἀπὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως, τὸ ὁποῖον διήκει σήμερον δι' ὅλου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, καὶ τοῦ ὁποίου λυπηρὸν ἀποτέλεσμα ἡ ἐκφύλισις εἶναι καὶ αὐτὴ ἡ υπερβολικῶς αὐστηρὰ καὶ ἐπομένως καθ' ἡμᾶς σφαλερὰ μέθοδος τῆς νέας φιλοσοφίας. Τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶναι ἡ σαφήνεια, ἡ διαυγής ἀνάλυσις καὶ ἐκτίμησις παντὸς φαινομένου τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου· τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶναι ἀπόρροια τῆς ἀνάγκης, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ἡ ἀνθρωπίνος ψυχὴ ὀξύτερον νῦν ἢ ἄλλοτε, νὰ εἰσδῇ εἰς τὸ ἔσχατον βάθος παντὸς φαινομένου, νὰ ἀναλύῃ καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτοῦ στοιχεῖα καὶ πρὸς γενικὸν αὐτοῦ χαρακτηρισμὸν νὰ περιλαμβάνῃ δι' ἑνὸς βλέμματος ὁλόκληρον τὴν φύσιν αὐτοῦ ἀπὸ κορυφῆς μέχρι τῆς βάσεώς του.

Ἄλλ', ὑπὸ τινα ἔποψιν, ἂν ἐχθρικὴ ὑπάρχῃ προδιάθεσις μετὰ τῶν νεωτέρων δημοκρατικῶν ἢ τοῦ ἐρευνητικοῦ καὶ φιλελευθέρου πνεύματος καὶ τῆς ἐννοίας τῶν μυστηρίων ἐν γένει, κατ' οὐδὲν ἄλλο μυστήριον ἢ προδιάθεσις αὕτη ἐκδηλοῦται ἀποτομώτερον ἴσως ἢ κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν λοιπῶν ἐπισημῶν διατυπώσεων διὰ τῶν ὁποίων, κατὰ τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνύψωσις τοῦ κοσμικοῦ μέχρι τοῦ θείου, οὐδὲν ἴσως δύναται ν' ἀνακαλυφθῇ κοσμικὸν συμφέρον καὶ οὐδεμία ἴσως ὕλική ἀπόλαυσις. Κατὰ τὸ μυστήριον ὅμως τοῦ γάμου οὐχ οὕτως ἔχουσι τὰ πράγματα. Ὁ γάμος εἶναι τοσοῦτον σπουδαία κοινωνικὴ ὑπόθεσις, ἐπιφέρει τοιαύτας σοβαρὰς συνεπείας οὐ μόνον ἐπὶ τῶν μελλονύμφων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τρίτων καὶ ἄλλων ἐτι ἀγνώστων προσώπων, ἔχει κύκλον ἐπιρροῆς τοσοῦτον εὐρὺν κατὰ τε τὸ παρὸν καὶ κατὰ τὸ μέλλον, περικλείει τοσαύτας δοκιμασίας, συνδέεται διὰ τῶν τῶν κοσμικῶν συμφερόντων καὶ τοσοῦτων ὑλικῶν ἀπολαύσεων, ὥστε, κατὰ τὴν πραγματικὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος ὁ κοσμικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ ὑπερπλεονάζει καὶ ἐπι-

κρατεῖ. Τὸ μυστήριον ἐναυθα ἐπισκιάζεται ὑπὸ τοῦ συναλλάγματος. Ἡ λάμψις τῆς θείας χάριτος ἡ ἐξαχίαισα τὴν κοσμικὴν σχέσιν ἀμαυροῦται ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς λάμψεως ἐτέρων πραγμάτων, τῶν ὁποίων τὸν χαρακτηρισμὸν εἶναι περιττόν ἤδη νὰ ἐπιχειρήσωμεν. Καθ' ἡμᾶς διὰ τοῦ πλεονασμοῦ τούτου καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν πραγματικῶν συμφερόντων ἐξηγείται ἡ τάσις ἐκείνη τοῦ παρ' ἡμῖν κοινοῦ πνεύματος, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς εἰλικρινῶς σκεπτόμενος δύναται ν' ἀρνηθῇ καὶ ἡ ὁποία, ἀπηλλαγμένη παντὸς σχεδὸν χαλινου θρησκευτικῆς μορφώσεως, φέρει παρ' ἡμῖν τὴν πεποιθήσιν ἢ τὴν μεγάλην πιθανότητα, ὅτι ἐν ὑποθέσει οἷα ὁ γάμος, τῆς ὁποίας πάντα τὰ σπουδαῖα στοιχεῖα φέρουσι κατὰ τὰς τοιαύτας ιδέας κοσμικὸν χαρακτήρα, οὐδὲν ὑπάρχει τὸ μυστήριον, διότι, κανονισθέντων εὐτυχῶς, διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ συμβολαιογράφου, τῶν κοσμικῶν συμφερόντων κατὰ τὰς ἐπιθυμίας ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, οὐδεμία κατ' οὐσίαν, ἐκτὸς μόνον κατὰ τύπους, ὑπάρχει ἀνάγκη τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς δεσποτικῆς εὐλογίας.

III

Ἀλλὰ τί ἐννοεῖ ἡ ἐκκλησία θεωρήσασα καὶ θεωροῦσα τὸν γάμον μυστήριον καὶ τοσοῦτον αὐστηρῶς πάντοτε ἐχομένην τοῦ τοιοῦτου χαρακτηρισμοῦ; Διὰ τί ἡ ἐκκλησία θεωρεῖ τὴν παρέμβασιν αὐτῆς ἀναπόφευκτον πρὸς τελεσιουργίαν τοῦ τοιοῦτου συνδέσμου; Εἶναι ἄρα γε τοῦτο, ὡς ὑπέθεσάν τινες ἐν τῇ Δύσει, συνέπεια τῆς κατὰ τὰς παρελθούσας ἐποχὰς τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπερβολικῆς ἀναπτύξεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἀπαιτοῦντος νὰ περικλείσῃ ἐν ἑαυτῇ πᾶσαν σπουδαίαν ἐκδήλωσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἢ ἔχει ἄλλην τινὰ οὐσιώδη λογικὴν βάσιν, κρυπτομένην ὑπὸ τοῦς ἐκκλησιαστικὸς τύπους;

Ἐν πρώτοις ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἀνάμιξις τῆς θρησκείας ἐν τῷ γάμῳ ἀνέρχεται εἰς ἐποχὴν πολὺ προγενεστέραν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ θεωραπευτικοῦ πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία οὐ μόνον εἰς ἐπικράτησιν κοσμικὴν καὶ εἰς ὑπερβάσεις ἐπὶ ἀλλότρια αὐτῆς θέματα δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ, ἀλλ' οὔτε περὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς σωτηρίας ἦν βεβαία, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν διωγμὸς καὶ καταστροφή ἐπέκειτο κατ' αὐτῆς, ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῇ ἀνακηρύσσει τὸν γάμον ὡς μυστήριον. Καὶ πρὸ δὲ τοῦ Παύλου αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπαντῶν πρὸς τοὺς Φαρισαίους ἐρωτῶντας, ἂν πρέπη ὁ ἀνὴρ νὰ διαζέγνεται τὴν σύζυγον αὐτοῦ,

όσakis ἂν βούληται, ἐξήνεγκε τὴν μεγάλην ἐκείνην ρῆσιν: «ὅν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωρίζεω».

Ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκδηλωθεῖσα ἀνάμιξις τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ σοβαρᾷ καὶ ἐξόχῳ ταύτῃ ἀστυκῇ ὑποθέσει, ἡ ἀποπείρα τοῦ νὰ δοθῇ θρησκευτικὸς χαρακτήρ εἰς σχέσιν τὰ μάλιστα κοσμικῇ ἐκδηλωθεῖσα ἐν οἷς χρόνοις οὐχὶ ἐπίσημος, λαμπρὰ καὶ θριαμβεύουσα, ἀλλ' ἰδιώτης, ἀνίσχυρος καὶ ταλαντευομένη ἤρχετο τοῦ ποιεῖν αὐτῇ χριστιανικὴ θρησκεία, ἡ τοιαύτη, λέγομεν, ἐνέργεια ἐν τοιαύτῃ γενομένη ἐποχῇ, πείθει ἡμᾶς ὅτι οὐχὶ θεοκρατικὸν αἰσθημα οὐδὲ κοσμικὴ φιλοδοξία, ἀλλ' εἰλικρινὴς ἐμπνευσις ἀπορρέουσα ἐξ αὐτῆς τῆς θρησκείας ἐπέβαλεν εἰς τὸν γάμον τὸν θρησκευτικὸν αὐτοῦ χαρακτηρισμόν. Βεβαίως δὲ ἀρνούμεθα, ὅτι σὺν τῇ προόδῳ τῆς δυνάμεως τῆς Ἐκκλησίας ἐπήρχετο καὶ κατὰ τὸν γάμον ἀνάμιξις τῆς Ἐκκλησίας οὐχὶ ἀγνῶς καὶ ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν συμφερόντων τῆς θρησκείας πηγάζουσα. Δύναται μάλιστα νὰ ὑποθέσῃ τις, οὐχὶ ἀπιθάνως, ὅτι ἡ ἀπαίτησις τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἀναποφεύκτου παρεμβάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς πρὸς σύναψιν ἐγκύρου γάμου, ἐκδηλωθεῖσα ἰσχυρότερον καὶ ἐξασφαλισθεῖσα τὸν θ' αἰῶνα ἐπὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ, ἦτοι πολλοὺς αἰῶνας μετὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ ἀγνοῦ καὶ ἀμιγροῦς ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ὑστεροβουλίας θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὑπέκρυπτεν ἴσως τοσαύτην φροντίδα πρὸς ἐπαύξησιν τῆς κοσμικῆς ἐπιρροῆς τῆς ἐκκλησίας, ὅσην καὶ πρὸς ἐφαρμογὴν ἀναποφεύκτου θρησκευτικοῦ καθήκοντος.

Οἰανδῆποτε ὅμως γνῶμην καὶ ἂν ἔχη τις περὶ τῆς μετέπειτα ἐνεργείας τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου, εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ πρώτη αὐτῆς ἀνάμιξις ἐν αὐτῷ ἐπήγαγεν ἐξ ἀγνοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ κεῖται ἐπομένως ὑπεράνω τῆς ταπεινῆς πηγῆς τῶν κοσμικῶν συμφερόντων καὶ τῶν ὕλικῶν ὀρέξεων.

IV

Ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀπολύτων καὶ ἀποκλειστικῶν θιασῶτων τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐπίστευσαν τινές, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ σπουδαία σημασία εἰς τὰς ἀνωτέρω ρήσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Κατὰ τὸν Laurent οἱ ἰδρυταὶ τῆς ἡμετέρας θρησκείας δὲν ἀντελήφθησαν τῆς ἐννοίας τοῦ γάμου εἰμὴ ἐν μέρος καὶ τὸ κατώτερον μάλιστα αὐτῆς. Οἱ ἰδρυταὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως διέβλεπον τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου μόνον ἐν τῇ ἀγαμίᾳ καὶ τῇ ἀποκλειστικῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσίωσει. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐρωτήσαντας, ἂν δὲν εἶναι αἰρετώτερον νὰ μὴ νυμφεύηται τις, ἀπήντησεν οὐ μόνον καταφατικῶς ἀλλὰ καὶ μετὰ ζωηρότητος, ἐπαινέσας τοὺς ἀκρωτηριάζοντας ἑαυτοὺς πρὸς ἀγαμίαν χάριν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἐπίσης ὁ ἀπὸστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς

Κορινθίους πρώτη ἐπιστολῇ ρητῶς διακηρύττει «Καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἀπιθῆναι». Κατὰ τὸν ἀπὸστολον Παῦλον, θεωροῦντα τὴν ἀγαμίαν ὡς ἄγνότητα, ὁ γάμος ἀπομακρύνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς θείας λατρείας ἐνεκα τῶν ἀναποσπάστων ἀπὸ τοῦ γάμου κοσμικῶν φροντίδων: «Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. Ὁ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσῃ τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ νυμφευθεὶς μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσῃ τῇ γυναικί.»

Ἐν ταῖς ἀνωτέρω φράσεσι πραγματικῶς οὐδὲν διαφαίνεται ἐξ ἐκείνων στοιχείων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦσι τὴν εὐγενεστέραν μορφήν τοῦ γάμου, ὑποδηλοῦνται δὲ πάντοτε ἐκ τῶν σχέσεων τοῦ γάμου ἐκεῖναι μόνον, ὅσαι δὲν πηγάζουσι βεβαίως ἐκ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς. Κατὰ τὸν Λωρὰν ἀπ' οὗ τοσοῦτον ἀτελής καὶ τοσοῦτον ταπεινὴ ἰδέα περὶ γάμου ἐπεκράτει παρὰ τοῖς ἰδρυταῖς τῆς Ἐκκλησίας, δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐσκέπτοντο οὗτοι σοβαρῶς νὰ καθιερώσωσι τὴν ἐξόχως κοσμικὴν ταύτην ὑπόθεσιν. Σχέσις, ἡ ὅποια παρ' αὐτῶν κηρύσσεται ὡς ἀπλῶς ἀνεκτὴ, δὲν δύναται νὰ ἀνυψωθῇ παρ' αὐτῶν εἰς βαθμὸν μυστηρίου.

Ἡ ἐν τῇ Δύσει ὀξεῖα κατὰ τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου καὶ κατὰ τῆς ἀνακηρύξεως αὐτοῦ ὡς μυστηρίου ἐπιθεσις δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξος, ἂν ληθῶσι ὑπ' ὅψιν οἱ ἱστορικοὶ λόγοι οἱ ὅποιοι τὴν προεκάλεσαν. Ἡ ἀντεκκλησιαστικὴ αὐτὴ ἐνέργεια συνέχεται πρὸς τὸ ὅλον σύστημα τοῦ κατὰ τῆς κληροκρατίας ἀγῶνος, τὸν ὅποιον ἀπὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως ἀνέλαβε τὸ εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα, καὶ τὸν ὅποιον ἀκόμη δὲν ἐπεράτωσεν.

Ἐν τῇ Δύσει τὰ ἤθη ὡς πρὸς τὸν γάμον ὑπῆρξαν τοιαῦτα, ὥστε ἡ ἀνάμιξις τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ θεσμῷ τούτῳ ἐγένετο, οὕτως εἶπεν, ὑποῦλως καὶ λάθρα. Ὑπῆρχε τοσαύτη διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἐν Ἀνατολῇ ἐπικρατούσων περὶ γάμου ἰδεῶν καὶ τῶν ἐν τῇ Δύσει, ὥστε, ἐν ᾧ ἐν Ἀνατολῇ ἤδη ἀπὸ τοῦ 893, ὡς εἶπομεν, ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ σοφὸς ἐξησφάλισε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς καὶ πρότερον ἐπιβαλλομένης ἱεροτελεστίας ὡς ἀναποφεύκτου πρὸς κατάρτισιν ἐγκύρου γάμου — τοῦθ' ὅπερ δὲν τὸν ἐκώλυε νὰ ζῇ ἐν μοιχείᾳ μετὰ τῆς Ζωῆς Ζαούτσα — ἐν τῇ Δύσει μόνον ἀπὸ τῆς ἐν Τρέντῳ συνόδου, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1564, αἰῶνος κατωρθώθη νὰ διαταχθῇ, ὅπως οἱ πιστοὶ τελῶσι τοὺς γάμους αὐτῶν ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος. Καὶ ἀναφέρονται μὲν διατάξεις τινὲς τοῦ Μεγάλου Καρόλου ὡς ἐπιβάλλουσαι ὑποχρεωτικῶς τὴν ἱεροτελεστείαν, ἀλλ' αἱ διατάξεις αὗται ἀπεδείχθησαν πλασταί, χαλκευθεῖσαι ὑπὸ φανατικῶν τοῦ κλήρου μελῶν. Ἀπ' ἐτέρου δὲ εἶναι βέβαιον, ὅτι πρὸ τῆς ἐν Τρέντῳ συνόδου οὐ μόνον Πάπαι, οἷον Γρηγόριος ὁ II καὶ Ἀλέξανδρος ὁ III, ἀλλὰ καὶ ἱεραὶ σύνοδοι ἀνεγνώρι-

ζον ὡς ἐγκύρους τοὺς ἄνευ ἱεροτελεστίας συναπτομένους γάμους⁽¹⁾. Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἐν Τρέντῳ σύνοδος ἐπέταξε τὴν ἱεροτελεστείαν τῶν γάμων κυρίως πρὸς ἀποφυγὴν τῶν σκανδάλων καὶ ἀνωμαλιῶν, τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ἄνευ παρεμβάσεως ἀρχῆς τινος συνάψεως γάμων. Τοῦτο ὅμως δηλοῖ, ὅτι ἡ περὶ ἱεροτελεστίας τοιαύτη διάταξις ἐν τῇ Δύσει ἐπήγαγε μᾶλλον ἐκ κοινωνικοῦ λόγου ἢ ἐκ θρησκευτικῆς πεποιθήσεως. Δεῖψανα δὲ τῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐπικρατούσης ἐν τῇ Δύσει ἄκρας ταύτης ἐλευθερίας ἢ μᾶλλον ἀκολασίας περὶ τὴν σύναψιν γάμων εἶναι καὶ τὸ ἐν Σκωτίᾳ ἐπικρατοῦν ἐτι καὶ νῦν ἔθιμον τῆς συνάψεως γάμου ἐγκύρου διὰ τῆς παρουσίας ἐνὸς καὶ μόνον τρίτου προσώπου ὡς μάρτυρος, ἔθιμον, τὸ ὅποῖον, μεθ' ὅλην τὴν ἀπρέπειαν αὐτοῦ, πολλὰ σεμναὶ θυγατέρες τῆς ὑποκριτικῆς Ἀλβιδῶνος, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι τόσῳ πρόχειρον τὸ ἐξ αἰδοῦς ἐρύθημα, δὲν δισταζοῦσι νὰ μιμηθῶσι, τρέχουσαι μετὰ τοῦ ἡγαπημένου αὐτῶν εἰς τὸ πλησιέστερον σκωτικὸν χωρίον καὶ νυμφευόμεναι ἐκεῖ δι' ἀπλῆς ὑποσχέσεως ἐνώπιον τρίτου προσώπου οἰουδῆποτε, ἔστω καὶ χαλκίως. Ἐπεκράτει δηλαδὴ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ Δύσει καὶ ἐπικρατεῖ ἐνιαχοῦ ἐτι, ὡς ἐν Σκωτίᾳ καὶ ταῖς Ἡνωμέναις πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις Ρωμαίοις ἐπικρατῆσαν ἔθιμον τῆς συνάψεως γάμου per usum, ἥτοι διὰ τῆς συμβιώσεως, μετὰ τινος ἐπὶ τὸ ἐλευθεριώτερον μάλιστα διαφοράς, διότι παρὰ τοῖς τοιοῦτοις χριστιανοῖς τῆς Δύσεως δὲν ἀπητεῖτο οὐδ' ὁ ὅρος τῆς ἐπὶ ἐν ἔτος συμβιώσεως, ὡς ἀπητεῖτο παρὰ Ρωμαίοις, ἵνα θεωρηθῶσιν οἱ συμβιοῦντες ἀνὴρ καὶ γυνὴ ὡς σύζυγοι.

Τὸ ἀκόλουθον ρητὸν θεωρεῖται ὡς δεικνύον σαφῶς τὰς κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐπικρατούσας ἰδέας περὶ τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς σύναψιν ἐγκύρου γάμου στοιχείων:

Boire, manger, coucher ensemble
c'est mariage ce me semble.

V

*Ἄν θεωρήσωμεν ὅμως τὸ ζήτημα ἀνεξαρτήτως τῶν ἐν τῇ Δύσει περὶ γάμου ἐπικρατησάντων ἠθῶν καὶ ἐν γένει ἀνεξαρτήτως τῶν ἱστορικῶν λόγων, οἱ ὅποιοι ἐν τῇ Δύσει συνέχονται μετ' αὐτοῦ, νομίζομεν, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ ἐκτεθεῖσα ἰδέα, ὅτι οἱ ἰδρυταὶ τῆς Ἐκκλησίας τὴν εὐτελεστέραν μόνον ὅψιν τοῦ γάμου, ἥτοι τὴν ἐνωσιν τῶν σωμάτων, θεωρήσαντες δὲ ἐνόουν νὰ καθαγιασῶσιν αὐτόν...

(Τὸ τέλος εἰς τὸ προσεχές).

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΘ. ΠΟΝΤΗΡΗΣ

(1) Friedberg, Das Recht der Eheschliessung in seiner geschichtlichen Entwicklung Σελ. 11—13.